

II. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ ТА КРАЇНОЗНАВСТВА

УДК 911.3

Олійник Я. Б., Мазур О.В., Таращук І.П.

ГЕОГРАФІЯ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

У статті розкрито сутність науково-технічних послуг. Виділено наукові центри з найвищими показниками розвитку наукового потенціалу – Північно-Західний, Північно-Східний, Донецький, Придніпровський, Західний, Південний. Визначено напрями підвищення рівня розвитку науково-технічної діяльності.

Ключові слова: науково-технічні послуги, науковий центр, науковий потенціал.

В статье раскрыто суть научно-технических услуг. Выделено научные центры с наивысшими показателями развития научного потенциала – Северно-Западный, Северно-Восточный, Донецкий, Приднепровский, Западный, Южный. Определено направления повышения уровня развития научно-технической деятельности.

Ключевые слова: научно –технические услуги, научный центр, научный потенциал.

In article revealed essence of scientific-technical services. Distinguished scientific centers with the highest number of scientific capacity – North- Western, North-Eastern, Donetsk, Prydniprovskiy, Western. Defined directions of increasing the level of scientific-technical activities.

Key words: scientific-technical services, scientific center, scientific capacity.

Постановка проблеми. У період економічної кризи в Україні в першій половині 90-х років ХХ ст. найсерйозніші руйнування відбулися в науково-технічному потенціалі країни, що є головним джерелом сучасного економічного зростання. Обсяг науково-дослідних і дослідно-конструкторських розробок скоротився більше ніж у 10 разів, що спричинило різке зниження конкурентоспроможності національної економіки і втрату значної частини потенціалу економічного зростання.

Актуальність дослідження. Сучасний період розвитку України характеризує етап прискореного науково-технічного прогресу. Тому важливим є розкриття поняття науково-технічних послуг та поширення їх на території України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання сутності науково-технічних послуг знайшло відображення в роботах зарубіжних та вітчизняних дослідників; окремі аспекти у дослідженні даного питання знаходимо у працях вчених-географів: Я.Б. Олійника, О.І. Шаблія, В.Ф. Паська, О.М. Трусій. Разом з тим багато теоретичних і прикладних питань територіальної організації науково-технічних послуг через їх багатогранність і складність залишаються маловивченими й не вирішеними, тому потребують подальшого дослідження і науково-методичного обґрунтування.

Мета статті і постановка завдання. Метою статті є дослідження науково-технічних послуг в Україні в період прискореного розвитку НТП.

Досягнення зазначеної мети можливе через вирішення наступних завдань: визначення сутності і структури науково-технічних послуг в Україні; з'ясування основних регіонів і центрів переважаючого науково-технічного розвитку; визначення напрямів підвищення рівня розвитку науково-технічної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Науково-технічні послуги визначаються як діяльність, що пов'язана з дослідженнями і розробками і сприяє створенню та застосуванню науково-технічних знань. До них належать: науково-технічна діяльність бібліотек, музеїв тощо; переклад, редагування тощо науково-технічної літератури; розвідування (геологічні, гідрологічні тощо); збір даних про соціально-економічні явища; розвідка корисних копалин; патентно-ліцензійна діяльність. Науково-технічні послуги не належать до наукових досліджень та розробок. Основна маса організацій, які виконують наукові та науково-технічні роботи в Україні зосереджена в економічно розвинутих регіонах – м. Київ (25,2 % усіх організацій на початок 2004 р.), Харківській (14,6%), Донецькій, Дніпропетровській, Львівській та Одеській областях (6,8% - 4,8%). Характерно, що майже в усіх регіонах кількість організацій дещо збільшилася порівняно з 1991 р., тоді як чисельність працюючих скоротилась майже вдвічі [2].

Рис. 1. Науковий комплекс України

Фахівці визначають суттєві регіональні відмінності у результативності науково-технічної діяльності в Україні. За розробленою типізацією до регіонів з вищим рівнем результатів науково-технічної діяльності була віднесена Закарпатська, Івано-Франківська, Тернопільська, Черкаська, Волинська, Львівська області та м. Київ. Закарпатська область переважає інші за кількістю вчених-іноземців, які приїздили до регіону в розрахунку

на організацію, яка здійснює НДДКР, та кількість виїздів наукових працівників за межі України з метою здійснення наукової роботи – ці показники вищі середніх по країні в 3,7 та 13,8 разів відповідно. Івано-Франківська область перевершує інші за кількістю заявок на видачу охоронних документів, поданих до Держпатенту України і патентних відомств інших країн, в розрахунку на 1000 фахівців та на 100 тис. постійного населення регіону – переважає середній показник по країні в 4,8 та 4,4 рази відповідно. Тернопільська область переважає інші кількістю патентів, отриманих у Держпатенті України і патентних відомствах інших країн, в розрахунку на 1000 фахівців і 100 тис. постійного населення регіону – ці показники вищі середніх по країні в 6,6 та 1,3 рази відповідно. Волинська область є лідером за кількістю проведених міжнародних конференцій та кількістю лекцій проведених фахівцями за межами України. Ці показники вищі середніх по країні в 1,8 та 6,2 рази відповідно.

Лідером за кількістю виконаних робіт в розрахунку на одну організацію, яка виконує НДДКР, та за кількістю виконаних розробок в розрахунку на 1000 фахівців, зайнятих виконанням НДДКР, в країні є Черкаська область – ці показники вищі середніх по країні в 4,6 та 8,6 рази відповідно. Львівська область переважає інші за кількістю грантів, отриманих від міжнародних фондів, у перерахунку на 1000 фахівців – цей показник вищий середнього по країні в 2,7 рази. У м. Києві з десяти показників, які найбільш повною мірою характеризують науково-технічний потенціал регіону, сім значно переважають середні по країні [3]. Поза сумнівом інноваційна модель розвитку є найбільш ефективною в сучасному світі. За інноваційного розвитку реальної економіки використання нових знань, реалізація конкретних переваг, які полягають в НТП, та людського капіталу країни, забезпечують зростання обсягу виробництва, підвищення якості продукту, зміцнення її конкурентоспроможності [1]. Найгірший стан у царині розробки та впровадження інновацій в Україні склався у Закарпатській та Житомирській областях. Практично за усіма показниками вони поступались середньому по країні рівню, особливо відстаючи у вартості нових видів продукції машинобудування, освоєної вперше в Україні – відповідні показники становили 0,18 середнього по країні показника у Житомирській та 0,03-у Закарпатській області. Для підвищення рівня розвитку науково-технічної діяльності в Україні необхідно удосконалити механізм розподілу та використання коштів державного бюджету, що спрямовуються на фінансування наукової і науково-технічної діяльності, підвищити рівень результативності такої діяльності та ефективність управління державним сектором науки, визначити механізм залучення позабюджетних коштів у наукову сферу [4]. Проблеми передбачається розв'язати шляхом:

- поетапного збільшення обсягу видатків загального фонду державного бюджету на проведення наукових досліджень і науково-

технічних розробок, що відбираються на конкурсній основі, у тому числі в рамках виконання державних наукових і науково-технічних програм, а також на виконання державного замовлення на створення новітніх технологій;

- залучення провідних іноземних експертів до проведення наукової і науково-технічної експертизи наукових проектів;
- спрощення процедури отримання від міжнародних організацій грантів на проведення наукових досліджень і науково-технічних розробок;
- стимулювання залучення приватних інвестицій у проведення наукових досліджень і науково-технічних розробок;
- удосконалення нормативно-правової бази щодо комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності, створених за рахунок коштів державного бюджету;
- підвищення ролі Державного фонду фундаментальних досліджень та збільшення обсягу його фінансування для проведення фундаментальних наукових досліджень;
- визначення механізму надання грантів для проведення прикладних наукових досліджень і науково-технічних розробок, спрямованих на створення та впровадження новітніх технологій і високотехнологічної продукції;
- удосконалення порядку проведення фундаментальних та прикладних наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок за рахунок коштів державного бюджету;
- посилення персональної відповідальності керівників наукових досліджень і науково-технічних розробок за їх проведення;
- приведення тематики наукових досліджень, що проводяться бюджетними науковими установами, у відповідність з пріоритетними напрямками розвитку науки і техніки;
- активізації співпраці наукових установ та вищих навчальних закладів;
- удосконалення порядку формування державного замовлення на проведення наукових досліджень, науково-дослідних або дослідно-конструкторських розробок;
- оптимізації мережі наукових установ з урахуванням результатів державної атестації;
- забезпечення функціонування державних лабораторій, що проводять наукові дослідження і науково-технічні розробки за пріоритетними напрямками розвитку науки і техніки;
- збільшення обсягу фінансування наукових проектів у рамках міжнародного науково-технічного співробітництва;
- визначення центральних органів виконавчої влади, що можуть надавати гранти на проведення наукових досліджень і науково-технічних розробок;

- забезпечення розвитку матеріально-технічної бази науково-дослідних установ, зокрема шляхом створення мережі центрів колективного користування науковими приладами;
- удосконалення механізму наукометричного оцінювання діяльності наукових працівників;
- удосконалення податкового законодавства у частині оподаткування операцій з проведення наукових досліджень і науково-технічних розробок за рахунок грантів міжнародних організацій, у тому числі операцій із ввезення на територію України безоплатно наданого наукового обладнання, а також у частині оподаткування податком на додану вартість робіт з проведення наукових досліджень і науково-технічних розробок, що виконуються за рахунок коштів державного бюджету;
- стимулювання розвитку недержавного сектору науки, зокрема діяльності спеціалізованих недержавних (корпоративних) фондів грантової підтримки наукових досліджень і науково-технічних розробок.

Висновки. Отже, можна зробити висновок, що поширення науково-технічних послуг в Україні носить нерівномірний характер. Найвищі показники науково-технічного потенціалу спостерігаються в м. Києві та Харківській області, оскільки ці регіони найкраще забезпечені висококваліфікованими науковими кадрами, мають сучасну науково-дослідну, експериментальну та матеріальну базу. На другому місці знаходяться Львівська, Одеська, Дніпропетровська області. Найнижчі показники науково-технічного потенціалу у Закарпатській, Волинській, Рівненській, Тернопільській, Хмельницькій, Чернівецькій, Житомирській, Чернігівській, Кіровоградській областях.

Використані джерела:

1. Данилишин Б.М., Чернюк Л.Г., Фацевський М.І. та ін. Просторова організація продуктивних сил України: мезо- та мікрорегіональний рівень. – Вінниця: Книга-Вега, 2007.
2. Дорогунцов С.І., Заяц Т.А., Пітюренко Ю.І. та ін. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка. – К.: КНЕУ, 2005;
3. Олійник Я.Б., Запотоцький С.П., Кононенко О.Ю., Мельничук А.Л., Пасько В.Ф. Регіональна економіка: Навчальний посібник/ За ред. Я.Б. Олійника. – К.: КНТ, Видавець Фурса С.Я., 2007;
4. Шаблій О.І. Соціально-економічна географія України: Навч. посібник – Львів: Світ, 2000.

УДК:911.913.-330.332 (67/68).

Єрмаков В.В.

ПРОМИСЛОВО-ГЕОГРАФІЧНІ ПРОЦЕСИ У ПЕРІОД ФОРМУВАННЯ ІНДУСТРІАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА

У статті розглядаються особливості розвитку промислово-географічних процесів у період формування індустріального суспільства, розкриваються галузеві і територіальні аспекти промислового перевороту, охарактеризовано елементи територіальної організації стадійних форм промислового виробництва.